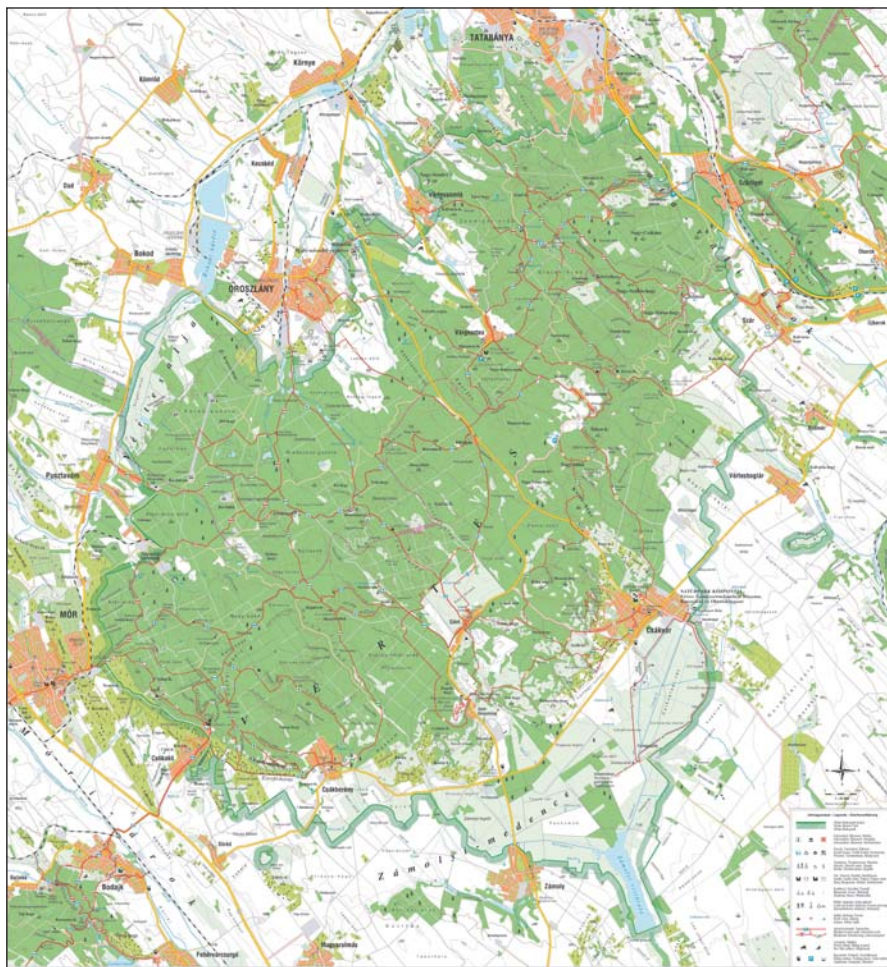

A sokszínű Vértess-hegység

Az OEE 144. Vándorgyűlésének helyszínt adó hazai tájegységünk egykori elnevezése a monda szerint valamikor Bodóhát volt, s mai nevét 1051-ben kapta, amikor a Salamont támogató III. Henrik német-római császár katonái, vértjeiket eldobva, erre menekültek Béla herceg katonái elől. A földrajzi etimológiai valóság azonban ennél némileg prózaibb és kevésbé kalandos. A Vértess a történelmi időkben majd minden oldalról mély fekvésű, mocsaras rétek vették körül. Neve is innen ered, mivel a kelta eredetű „wertus” vízenyös területekkel körülvett kiemelkedést jelent, utalva a tájra.

A Vértess-hegység. Forrás: Vértess Natúrpark

Földrajzi határok, kiterjedés

A Vértess 314 km² kiterjedésű hegyvidéke a délnyugat-északkelet csapásirányú Dunántúli-középhegységnek a Bakony-vidék és a Gerecse közé eső hegytagozata. Nyugatról kelet felé két jelentős geológiai törésvonal húzza meg a határait.

A hegység gerince követve a befoglaló nagytáj fő csapásirányát délnyugat-északkelet irányban húzódik, a Móri-árokotól a Tata-Váli árokig. Délről a Zámolyi-medence süllyedéke határolja, míg északon a Bársonyos dombvidéken át a Kisalföld síkságába megy át. Szerkezetileg és a kialakulását tekintve a hegységhez soroljuk még a Bársonyost, a Móri-árkot, az Által-ér-völgyét,

a Zámolyi-medencét, a Sörédi- és a Lovasberényi-hátat is. Így a tágabb értelemben vett Vértess-hegyvidék kb. 1200 km² területű.

Felszín, domborzat

Átlagos tengerszint feletti magassága alig 350 m, de peremeinek meredek letörése miatt magasabb hegyvidék benyomását kelti. Ennek köszönhetően az alapvetően alacsony, lepusztult felszínű Vértess központi része, fennsík- vagy platószerű morfológiai képet mutat, melyet a geológiai korok szerkezeti mozgásai sasbércekre és árkokra daraboltak fel. Vonulatát haránttörések tagolják, amelyek közül a legszebbek a

szurdokszerű szűk völgyek, köztük a Horog- és a Kápolnapusztai-völgy és a közöttük kiemelkedő széles fennsíkok.

A különböző fennsíkrészletek árkos medencéket, hegyközi medencéket fognak közre. A fennsík peremi része meredeken szakad le a Vértessaljára, de ezt a peremvidéket a száraz asszövőlgyek felszabdalták sűrű, szerteágazó völgyhálózattá vidékké.

Domborzata jól tagolt, nagyfokú változékonyság jellemzi. Legmagasabb pontja a Nagy Csákány (487 m) és a Körtvélyes (480 m). Az említett felszínalakítási jellemzők miatt a Vértess-fennsík csak erdőgazdálkodásra alkalmas, illetve a szőba jöhető mezőgazdasági termőhelyek a medencékre korlátozódnak. A kistáj – a dolomit, mészkő és a karsztosodás miatt – alapvetően száraz, vízhiányos, ezért csak sekély termőréteg alakulhatott ki, így szinte teljes egészében rendszina talaj borítja.

A Vértess déli oldala dolomit alapkőzetből épül fel, de az északi Vértessben helyenként megtalálható a dachsteini mészkő alapkőzet is. A dolomitfelszín lepusztulásával, táblás töredezésével meredek letörések, sziklafalak, sasbércek, szakadékok, keskeny szurdokvölgyek alakultak ki, melyek a viszonylag alacsony tengerszint feletti magasság ellenére vadregényes megjelenést kölcsönöznek a Vértessnek.

A karbonátos kőzetek karsztosodásának következményeként barlangok is létrejöttek a hegységben, melyek közül a leghíresebb a csákvári határban található Báracházi barlang. Ennek feltárása során a barlangi üledékben 10 millió év növényi lenyomatait és állati csontmaradványait találták meg a kutatók. Összesen mintegy 70 barlang, vagy barlangszerű képződmény található a Vértessben.

A Vértess hegység korábban híres volt gazdag bauxit-lelőhelyeiről, melyek azonban mára már kimerültek. A

Kibukkanó szálkőzet. Fotó: Farkas Ferenc

Árvalánybajas dolomit sziklagyep a Dél-Vértesben

bauxitbányászat története és emlékei áttekinthetők a Gánt-Bányatelepi Bauxitbányászati Múzeumban. A visszamaradt bauxit-külfejtésekben mint nyitott könyvben tanulmányozhatók a különböző korokban lerakódott földtani rétegek. A geológiai érdekességek bemutatására szolgál a Bauxitbányászati Múzeum mellett létesített Bauxitföldtani Park tanösvénye. A Vértes északnyugati pereme, Oroszlány-Pusztavám térsége barnaszén-lelőhelyeiről híres.

A hegyvidék és vele hazánk kevésbé ismert kistája a Bársonyos. A Vértes északi előterében található enyhén hullámos, alacsony fekvésű dombság, amely valaha a hegyláb felszínéhez tartozott, míg az Által-ér völgye le nem választotta. A hullámos felszín deráziós-eróziós völgyek és deráziós dombhátak tarkítják. A kistájra a löszön és alárendelten jégkörnyéki üledéken létrejött agyagbemosódásos barna erdőtalaj a jellemző, míg az alacsonyabb térszíneken barnaföld és csernozjom barna erdőtalaj jött létre. Növényzete keveredik a Dunántúli-középhegységi és az Alföldi flórávidék növényzetével, mely egyértelműen a peremi helyzetnek köszönhető. Így jellemzőek a gyertyános-kocsánytalan tölgyesek, a cseres-molyhos tölgyesek és a cseres-kocsánytalan tölgyesek. A magasabb térszíneken az erdőségeké, lejjebb a szántók aránya a nagyobb.

Éghajlat

A Vértes a mérsékelt hűvös – mérsékelt száraz éghajlatú területhez tartozik. A Vértes-vidék éghajlatát két tényező befolyásolja, mégpedig az óceáni hatás, amely északnyugatról délkelet

felé mérséklődik, valamint a magassági viszonyok változása. Az évi csapadék mennyisége a legmagasabb térszíneken is csak 700-800 mm közötti. Ha az átlagértékeket tekintjük, akkor 550 és 650 mm között ingadozik. A januári középhőmérsékleteket vizsgálva, a 300 m fölötti térszíneken $-2 - -4^{\circ}\text{C}$, az alacsonyabb dombsági tájakon $-1,5 - -2^{\circ}\text{C}$ a jellemző érték. A júliusi középhőmérséklet a délkeleti területeken meghaladja a 21°C -ot, az északi fekvésű területeken pedig a 20°C -ot. A magasabb régiókban a $19,5^{\circ}\text{C}$ -ot is alig éri el.

Vízrajz

A hegység vízrajzára rányomja a bolygót a hegységet felépítő mészkő és dolomit összlet. A dolomitműzet ugyanis kitűnő víztároló, a lehullott csapadék rajta keresztül a mélybe szívárog. A

Vértes természetes vizekben szegény, több kistája vízhiányos, mérsékelt vízhiányos terület. A hegység belsejében kevés a patak. A Vértes-fennsíkon időszakos vízfolyások, illetve kisebb források a jellemzőek, összefüggő talajvízszintje nincs. Peremi területek felé megjelennek az állandó vízfolyások, mint a Gallai-patak, a Farkasvölgyi-patak, Szépvíz-ér és az Oroszlány-Kecskédi-vízfolyás. Az alsóbb térszínekről az ismertebb nagyobb vízfolyások szállítják el a vizet, mint a Császár-víz, a Gaja vagy a Váli-víz. Állóvizekben viszonylag szegény, néhány természetes tó (Száki-tó, Mező-tó), és annál több – és nagyobb – mesterséges tó (Zámolyi-víztároló, Pátkai-víztároló) tarkítja csak a képet. Déli meredek leszakadású dolomitszikláinak lábánál, a Sárrét és a Velencei-hegység által határolva helyezkedik el a Zámolyi-medence, melynek déli és nyugati határa a Velencei-hegység és a Sárrét. Keresztülhalad rajta a Vértes déli oldalánál több ágból eredő Császár-víz, amely a Pátkai-víztárolón, majd a Velencei-hegységen áttörve, a Velencei-tóba vezeti a térség vizeit. Ezek a patakok alakították ki a mára már feltöltődött sekély vízű tavat, amelyik valaha a Csíkvarpai-rétet, a Csukatorétet és a Zámolyi-Pátkai-völgyet borította. A térséget az alföldi jellegű és a középhegységi tájak találkozása, rendkívül változatos felszíni és éghajlati hatások, valamint az ezekhez kötődően kialakult változatos növény- és állatvilág jellemzi. Növényritkaságai, jellegzetes élővilága miatt a hegység déli részét 1976-ban védetté nyilvánították.

Forrás: Sztabura János: A Vértes hegység természetföldrajzi jellemzése
Szerkesztette: **Nagy László**

A Vértes fennsíkja. Forrás: Országalbum.hu/smallg